

Tunnistetiedot poistettu

Käännös

C-61/24 – 1

Asia C-61/24 [Lindenbaumer]ⁱ

Ennakkoratkaisupyyntö

Jättämispäivä:

29.1.2024

Ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin:

Bundesgerichtshof (liittovaltion ylin tuomioistuin, Saksa)

Ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevan päätöksen tekemispäivä:

20.12.2023

Vastapuoli ja valittaja:

DL

Hakija ja valituksen vastapuoli:

PQ

[–]

BUNDESGERICHTSHOF

VÄLIPÄÄTÖS

[–]

Päiväys:

20.12.2023

Perheoikeudellisessa asiassa

DL [–]

ⁱ Tämän asian nimi on kuvitteellinen nimi. Se ei vastaa oikeudenkäynnin minkään asianosaisen todellista nimeä.

vastapuolena ja valittajana,

[– –]

vastaan

PQ [– –]

hakijana ja valituksen vastapuolena,

[– –]

Bundesgerichtshofin XII jaosto on tehnyt [– –] seuraavan välipäätöksen:

- I Asian käsittelyä lykätään.
- II Euroopan unionin tuomioistuimelle esitetään tiiviimmän yhteistyön toteuttamisesta avio- ja asumuseroon sovellettavan lain alalla 20.12.2010 annetun neuvoston asetuksen (EU) N:o 1259/2010 (Rooma III -asetus) 8 artiklan tulkinnasta seuraava ennakkoratkaisukysymys:

Millä perusteilla määritetään Rooma III -asetuksen 8 artiklan a ja b alakohdassa tarkoitettu puolisoiden asuinpaikka, ja erityisesti

- vaikuttaako diplomaatiksi lähettäminen siihen, että asuinpaikan katsotaan olevan vastaanottajavaltiossa, vai onko se sille jopa esteenä?
- onko puolisoiden fyysisen läsnäolon valtiossa pitänyt kestää tietyn ajan ennen kuin voidaan katsoa, että he ovat vakiinnuttaneet asuinpaikkansa kyseiseen valtioon?
- edellyttääkö asuinpaikan vakiinnuttaminen tiettyä integroitumista sosiaaliseen ympäristöön ja perheympäristöön kyseisessä valtiossa?

Perustelut:

- 1 A. Tosiseikat
- 2 Oikeudenkäynti koskee vuonna 1965 syntyneen hakijan (jäljempänä aviomies) ja vuonna 1964 syntyneen vastapuolen (jäljempänä vaimo) avioliiton purkamista.
- 3 Asianosaiset ovat Saksan kansalaisia, ja he solmivat avioliiton vuonna 1989. Tästä avioliitosta syntyi kaksi nyt täysi-ikäistä lasta.
- 4 Asianosaiset vuokrasivat vuonna 2006 Berliinistä asunnon, jossa he asuivat yhdessä. Kesäkuussa 2017 heidän lähes koko taloutensa muutti Ruotsiin, missä

aviomies työskenteli Saksan Tukholman suurlähetystössä. Asianosaiset ilmoittivat kesäkuussa 2017 muuttaneensa pois kotijäsenvaltiossaan sijainneesta asuinpaikastaan. Kun aviomies siirrettiin Saksan Moskovan (Venäjä) suurlähetystöön, asianosaiset muuttivat syyskuussa 2019 taloutensa Tukholmasta Moskovaan suurlähetystön alueella sijaitsevaan asuntoon. Aviomies on lähetystöneuvos ja puhuu – toisin kuin vaimo – venäjää. Suurlähetystön työntekijän perheenjäsenenä vaimo oli myös kirjoilla lähetystön alueella sijaitsevassa asunnossa. Hän oli rekisteröinyt myös autonsa Venäjälle. Molemmilla asianosaisilla on diplomaattipassi.

- 5 Asianosaiset säilyttivät vuokra-asuntonsa Berliinissä voidakseen palata sinne aviomiehen ulkomaan työskentelyn jälkeen. Asiaosaisten täysi-ikäinen tytär oli asunut kyseisessä vuokra-asunnossa syyskuusta 2019 lähtien. Asianosaiset olivat tästä ajankohdasta lähtien myös alivuokranneet asuntoa osittain, ja nämä vuokrasopimukset päättyivät vuoden 2020 toukokuun ja kesäkuun lopussa.
- 6 Tammikuussa 2020 vaimo matkusti Berliiniin leikkausta varten. Hän kieltäytyi lääketieteellisestä hoidosta Moskovassa. Tämän jälkeen hän asui asianosaisten Berliinissä sijaitsevassa vuokra-asunnossa ja pyysi myöhemmin lähettämään itselleen kesävaatteita Moskovasta Berliiniin. Elo-syyskuussa 2020 myös aviomies matkusti Berliiniin, ja myös hän asui kyseisessä vuokra-asunnossa oleskelunsa ajan. Asianosaiset tapasivat Berliinissä yhdessä ystäviään. Aviomies vietti joulun 2020 ja vuodenvaihteen 2020/2021 vanhempiensa luona Koblenzissa yhdessä asiaosaisten pojan kanssa.
- 7 Helmikuussa 2021 vaimo palasi Moskovaan ja asui suurlähetystön alueella sijaitsevassa asunnossa. Aviomiehen mukaan osapuolet ilmoittivat lapsilleen 17.3.2021 haluavansa erota. Vaimo siirsi oleskelunsa aikana kaikki tavarat, jotka hän halusi viedä mukanaan Berliiniin, Moskovan asunnossa olevaan erilliseen huoneeseen. Hän matkusti Berliiniin 23.5.2021 ja on siitä lähtien asunut siellä sijaitsevassa asianosaisten vuokra-asunnossa. Aviomies asuu edelleen suurlähetystön alueella sijaitsevassa asunnossa.
- 8 Aviomies jätti 8.7.2021 avioerohakemuksen Amtsgerichtille (paikallinen alioikeus). Hän väitti, että asianosaiset olivat asuneet erillään tammikuusta 2020 lähtien, että vaimo oli matkustanut Moskovaan vain lyhyeksi ajaksi maaliskuussa 2021 ja että asianosaiset olivat sen jälkeen eronneet lopullisesti.
- 9 Vaimo vastusti avioerohakemusta sillä perusteella, että puoliset olivat eronneet aikaisintaan toukokuussa 2021. Vaimo toteaa oleskelleensa Berliinissä 15.1.2020–26.2.2021 lääketieteellistä hoitoa varten. Aikaisempi paluu Moskovaan ei ollut mahdollista hänen terveydentilansa ja koronarajoitusten vuoksi. Hän toteaa huolehtineensa asianosaisten kotitaloudesta Moskovassa lähtöönsä 23.5.2021 asti. Hän oli myös toimittanut vaatteita aviomiehelleen, joka oli joutunut Venäjällä sairaalaan/hoitolaitokseen halvauskohtauksen vuoksi.

- 10 Amtsgericht hylkäsi avioerohakemuksen 26.1.2022 antamallaan päätöksellä, koska he eivät olleet vielä asuneet erillään yhtä vuotta (kuten Saksan lainsäädännössä edellytetään) ja koska avioeron myöntämiselle ei ollut painavia perusteita (Saksan siviililain, Bürgerliches Gesetzbuch, jäljempänä BGB, 1565 §:n 2 momentti). Aviomiehen valituksen johdosta Kammergericht (osavaltion ylioikeus) tuomitsi asianosaisten avioliiton puretuksi Venäjän aineellisen oikeuden mukaisesti saatuaan ensin oikeudellista selvitystä. Se totesi perusteluissaan, että avioeroon sovellettava laki määräytyy Rooma III -asetuksen 8 artiklan mukaan, koska lainvalintaa ei ollut tehty Rooma III -asetuksen 5 artiklan mukaisesti. Kammergerichtin mukaan käsiteltävässä asiassa sovelletaan Rooma III -asetuksen 8 artiklan b alakohtaa ja siten Venäjän aineellista oikeutta. Takaisin- ja edelleen viittaus on suljettu pois Rooma III -asetuksen 11 artiklan nojalla. Asianosaisten mukaan on katsottava, että aviomiehen asuinpaikka on edelleen Moskovassa, kun taas vaimon asuminen Moskovassa päättyi vasta hänen lähdettyään Saksaan 23.5.2021 eli alle vuosi ennen kuin asia pantiin vireille Amtsgerichtissä 8.7.2021.
- 11 Vaimon esittämä, tutkittavaksi otettu valitus koskee tätä päätöstä, ja hän hakee avioeroa Saksan aineellisen oikeuden perusteella ja avioeropäätöksen yhteydessä viran puolesta tehtävää päätöstä eläkeoikeuksien hyvitysluonteisesta jakamisesta.
- 12 B. Oikeudellinen arviointi
- 13 I. Rooma III -asetuksen 8 artiklassa säädetään seuraavaa:
- ”Jos valintaa ei ole 5 artiklan mukaisesti tehty, avio- ja asumuseroon sovelletaan sen valtion lakia,
- a) jossa puolisoiden asuinpaikka on sillä hetkellä, kun asia pannaan vireille tuomioistuimessa tai, jos tämä ei ole mahdollista;
- b) jossa puolisoiden viimeinen yhteinen asuinpaikka oli, edellyttäen, ettei tämä asuminen ole päättynyt yli vuosi ennen kun asia pannaan vireille tuomioistuimessa, jos toinen puolisoista asuu edelleen tuossa valtiossa, kun asia pannaan vireille tuomioistuimessa tai, jos tämä ei ole mahdollista;
- c) jonka kansalaisia molemmat puoliset ovat, kun asia pannaan vireille tuomioistuimessa tai, jos tämä ei ole mahdollista;
- d) jonka tuomioistuimessa asia pannaan vireille.”
- 14 II Jos osapuolten avioeroon sovellettaisiin Venäjän aineellista oikeutta, avioero julistettaisiin 29.12.1995 annetun Venäjän federaation perhelain 23 §:n 1 momentin (julkaistu teoksessa Bergmann/Ferid/Henrich Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht [päivitetty 10.3.2021 asti], Länderteil Russische Föderation, s. 52) mukaisesti keskinäisen suostumuksen perusteella ilman avioeroperusteiden toteamista, koska vaimo ei ole vaatinut aviomiehen valituksen hylkäämistä eikä

näin ollen enää vastusta avioeroa sellaisenaan. Venäjän avioerolainsäädäntöä sovellettaessa eläkeoikeuksien hyvitysluonteinen jakaminen, jota Venäjän lainsäädännössä ei tunnusteta, toteutettaisiin Saksan siviililain täytäntöönpanosta annetun lain (Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche, jäljempänä EGBGB) 17 §:n 4 momentin toisen virkkeen mukaisesti, jossa säädetään seuraavaa:

”Puolison hakemuksesta tehtävä eläkeoikeuksien hyvitysluonteinen jakaminen on toteutettava Saksan lainsäädännön mukaisesti, jos toinen puolisoista on saanut avioliiton aikana eläkeoikeuden kansalliselta eläkelaitokselta, mikäli eläkeoikeuksien hyvitysluonteinen jakaminen ei ole kohtuutonta, erityisesti kun otetaan huomioon molempien osapuolten taloudelliset olosuhteet koko avioliiton aikana.”

- 15 Tässä menettelyssä ei ole haettu Saksan oikeuden mukaista eläkeoikeuksien hyvitysluonteista jakamista, joten avioero olisi julistettava erikseen Venäjän oikeuden mukaan.
- 16 III Jos avioeroon sovelletaan sen sijaan Saksan aineellista oikeutta, asianosaisten avioliitto olisi purettava BGB:n 1565 §:n mukaisesti. Puolisoiden välit ovat rikkoutuneet pysyvästi, koska puolisoilla ei ole ollut yhteiselämää yli vuoteen eikä voida olettaa, että puoliset aloittavat yhteiselämän uudelleen. Sovellettaessa Saksan avioerolainsäädäntöä eläkeoikeuksien hyvitysluonteinen jakaminen on suoritettava Saksan lainsäädännön mukaisesti noudattaen EGBGB:n 17 artiklan 4 kohdan ensimmäistä virkettä, jossa säädetään seuraavaa:

”Eläkeoikeuksien hyvitysluonteiseen jakamiseen sovelletaan avioeroon asetuksen (EU) N:o 1259/2010 perusteella sovellettavaa lakia; se on suoritettava vain, jos asiaan sovelletaan kyseisen asetuksen perusteella Saksan lainsäädäntöä ja jos se tunnustetaan sellaisen valtion laissa, jossa puolisoilla on asuinpaikka, kun avioerohakemus saatetaan vireille.”

- 17 Saksan avioerolakia sovellettaessa perhe- ja hakemuslainkäyttöasioissa noudatettavasta menettelystä annetun lain (Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, jäljempänä FamFG) 137 §:n 1 ja 2 momentin ja 142 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan eläkeoikeuksien hyvitysluonteista jakamista koskevasta kysymyksestä ja avioerosta on päätettävä yhdessä viran puolesta – eli ilman kummankaan puolison hakemusta.
- 18 FamFG:n 137 §:ssä säädetään (muun muassa) seuraavaa:

”(1) Avioeroa koskeva asia ja siihen liittyvät asiat on käsiteltävä ja ratkaistava yhdessä (yhdistäminen).

(2) Avioeroon liittyviä asioita ovat

1. Eläkeoikeuksien hyvitysluonteinen jakaminen,

[– –]

jos ratkaisu on tarkoitus antaa avioerotapauksessa ja toinen puolisoista on saattanut perheoikeudellisen riita-asian vireille viimeistään kaksi viikkoa ennen avioeroa koskevan asian suullista käsittelyä ensimmäisessä oikeusasteessa. Eläkeoikeuksien hyvitysluonteista jakamista ei tarvitse hakea eläkeoikeuksien hyvitysluonteisesta jakamisesta annetun lain (Versorgungsausgleichsgesetz) 6–19 ja 28 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa.”

19 FamFG:n 142 §:n 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä säädetään seuraavaa:

”Avioerotapauksessa kaikki avioeroon liittyvät perheoikeudelliset riita-asiat on ratkaistava yhdellä ainoalla päätöksellä.”

20 C. Ennakkoratkaisukysymyksen esittäminen Euroopan unionin tuomioistuimelle

21 [Huomautuksia ennakkoratkaisupyyntön esittämistä koskevasta velvollisuudesta]
[– –]

I

22 Valitus on FamFG:n 70 §:n 1 momentin nojalla sallittu, ja se voidaan ottaa tutkittavaksi. Etenkin vaimolla on valitusoikeus.

23 [Asiaa koskevia toteamuksia] [– –]

24 [– –]

II

25 Se, onko valitus perusteltu, riippuu siitä, onko toisen asteen tuomioistuin todennut ilman oikeudellista virhettä, että asianosaisten avioeroon sovelletaan Rooma III -asetuksen 8 artiklan b alakohdan nojalla Venäjän lainsäädäntöä.

26 [Asiaa koskevia toteamuksia] [– –]

27 [– –]

28 1. Toisen asteen tuomioistuimen oikeudelliset lähtökohdat ovat oikeat.

29 a) Toisen asteen tuomioistuin on katsonut perustellusti, että tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta 27.11.2003 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 2201/2003 (jäljempänä Bryssel II a -asetus) 3 artiklan 1 kohdan a alakohdan kolmannen luetelmakohdan mukaan, luettuna yhdessä tuomioistuimen toimivallasta, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja kansainvälisestä lapsikaappauksesta 25.6.2019 annetun neuvoston asetuksen (EU) 2019/1111 (Bryssel II b -asetus) 100 artiklan 2 kohdan

kanssa, saksalaisilla tuomioistuimilla on riita-asiassa kansainvälinen toimivalta. [Asiaa koskevia toteamuksia] [– –]

- 30 b) Toisen asteen tuomioistuin on myös perustellusti katsonut, että avioeroon sovellettava laki määräytyy Rooma III -asetuksen 8 artiklan perusteella, koska asianosaiset eivät olleet ennen ensimmäisen oikeusasteen suullisen käsittelyn päättymistä (ks. EGBGB:n 46e §:n 2 momentin ensimmäinen virke, luettuna yhdessä Rooma III -asetuksen 5 artiklan 2 ja 3 kohdan kanssa) tehneet Rooma III -asetuksen 5 artiklassa tarkoitettua lainvalintaa. [Asiaa koskevia toteamuksia] [– –]
- 31 2. Rooma III -asetuksen 8 artiklan liittymäperusteiden asteikon vuoksi ratkaisevaa on ensinnäkin se, ovatko asianosaiset vakiinnuttaneet asuinpaikkansa Venäjälle, kuten toisen asteen tuomioistuin on katsonut. Tämä voi vaikuttaa kyseenalaiselta jo siitä syystä, että aviomies oli lähetetty Venäjälle diplomaattina eikä hän ole vapaaehtoisesti ilmoittanut asuinpaikakseen Saksan Moskovan suurlähetystön aluetta, vaan hänen oli toimittava niin virkamiesoikeudellisten sääntöjen vuoksi, kuten vaimo on riidattomasti esittänyt. Näin ollen herää kysymys, millä perustein on määritettävä Rooma III -asetuksen 8 artiklan a ja b alakohdassa tarkoitettu puolisoiden asuinpaikka, ja erityisesti, vaikuttaako diplomaattiksi lähettäminen siihen, että asuinpaikan katsotaan olevan vastaanottajavaltiossa, tai onko tämä seikka jopa sen esteenä. Tämä kysymys on merkityksellinen asian ratkaisemisen kannalta jo siksi, että avioeroon ei sovelleta Venäjän aineellista oikeutta, jos asianosaiset eivät ole voineet vakiinnuttaa asuinpaikakseen Venäjää.
- 32 a) Toisen asteen tuomioistuimen mukaan se, että asianosaiset muuttivat Moskovaan aviomiehen diplomaattitehtävän vuoksi, ei vaikuta siihen, katsotaanko Rooma III -asetuksen 8 artiklan tarkoitetun osapuolten asuinpaikan olevan Moskovassa. Oleskelun kestoa ei ole määritetty, mistä on osoituksena vaimon väite, jonka mukaan asiaosaiset remontoivat kokonaan Berliinin vuokra-asuntonsa vuonna 2021 asettuakseen sinne asumaan vanhuusvuosina.
- 33 b) Cour d'appel de Luxembourg (Luxemburgin ylioikeus) on vastannut kielteisesti kysymykseen siitä, voivatko diplomaatit vakiinnuttaa asuinpaikkansa vastaanottajavaltioon (ks. tuomio 6.6.2007 – 31642 – European Legal Forum 2007, 11–145; saksankielinen tiivistelmä saatavilla osoitteessa www.unalex.eu [päätös LU-26]). Kyseinen ratkaisu annettiin kuitenkin tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja yhteisten lasten huoltoa koskevissa asioissa 29.5.2000 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1347/2000 (Bryssel II -asetus) 2 artiklan 1 kohdan a alakohdan tulkinnasta.
- 34 Kyseinen ratkaisu perustui tähän tapaukseen rinnastettavissa oleviin tosiseikkoihin. Kyseisessä asiassa aviomies nimitettiin Luxemburgin Kreikan suurlähettilääksi, ja hän muutti perheineen Ateenaan muutama vuosi ennen avioerohakemuksen jättämistä. Cour d'appel de Luxembourg totesi, ettei voida katsoa, että aviomies olisi halunnut keskittää tavanomaisen elinpiirinsä

vastaanottajavaltioon. Se totesi, että aviomiehen oleskelun kesto vastaanottajavaltiossa riippuu yksinomaan diplomaattitehtävien hoitamisen kestosta. Näiden tehtävien osoittamisesta päättää yksinomaan lähettäjävaltion hallitus. Sen mukaan aviomiehen oleskelu vastaanottajavaltiossa on satunnaista, koska hallitus saattoi siirtää hänet mihin tahansa muuhun tehtävään, ja määräaikaista, koska se oli yleensä rajoitettu muutamaan vuoteen, sekä epävarmaa, koska hallitus saattoi milloin tahansa osoittaa hänelle uuden asemapaikan tai toimen. Siltä osin kuin aviomiehen ammatillisen elämän lisäksi myös perhe-elämä ja sosiaalinen elämä keskittyvät pääasiassa vastaanottajavaltioon, tämä on vain seurausta hänelle annetusta tehtävästä diplomaattina. Diplomaatin tarkoituksena ei ole integroitua vastaanottajavaltioon. Cour d'appel de Luxembourg totesi, että tällaista integroitumista vastaanottajavaltioon voitaisiin myös pitää yhteensopimattomana diplomaattitehtävän kanssa, joka edellyttää riippumattomuuden säilyttämistä vastaanottajavaltioon nähden.

- 35 c) Valituksessa tukeudutaan edellä mainittuun ratkaisuun ja katsotaan, että diplomaattien tapauksessa asuinpaikan vakiinnuttamista vastaanottajavaltioon koskevat edellytykset eivät lähtökohtaisesti täyty myöskään Rooma III -asetuksen 8 artiklaa sovellettaessa. On pikemminkin niin, että aviomiehen ammatillinen asema diplomaattina Saksan Moskovan suurlähetystössä on esteenä asuinpaikan vakiinnuttamiselle Venäjälle. Vaikka asianosaisten Moskovassa oleskelua ei suunniteltu määräajaksi, oleskelu oli silti luonteeltaan väliaikaista eikä sen ollut tarkoitus olla pysyvää. Asianosaiset olisivat halunneet palata Saksaan viimeistään sen jälkeen, kun aviomiehen tehtävä Saksan Moskovan suurlähetystössä (tai muussa ulkomaanedustustossa) päättyy, mikä käy ilmi jo siitä, että he olivat säilyttäneet Berliinin vuokra-asuntonsa, vaikka se olikin osittain alivuokrattu. Oleskellessaan Berliinissä he olisivat myös voineet jatkaa asunnon käyttöä. He eivät myöskään olleet päättäneet oleskella Moskovassa omasta vapaasta tahdostaan vaan siksi, että aviomiehen työnantaja oli siirtänyt hänet sinne diplomaattina. Asianosaiset eivät myöskään voineet vuokrata Moskovassa vapaasti valitsemaansa asuntoa, vaan heidän oli virkamiesoikeudellisista syistä otettava asunto Saksan suurlähetystön alueelta. Muiden saksalaisten diplomaattien tavoin he olivat näin ollen asuneet maantieteellisesti rajatulla alueella, jota ei ehkä voida pitää oikeuden näkökulmasta ekstraterritoriaalisena, mutta joka muodosti joka tapauksessa eräänlaisen ”saksalaisen erillisalueen” ammatillisessa, sosiaalisessa ja kulttuurisessa mielessä. Tämä vähentää sitä merkitystä, joka osapuolten fyysisellä läsnäololla Venäjällä on, ja on esteenä sosiaalisten siteiden muodostamiselle kyseisessä valtiossa. Myös sen jälkeen, kun he olivat asettuneet asumaan Moskovaan, he olivat säilyttäneet läheiset siteet Saksaan. He ylläpitivät perhesiteitä aikuiseen tyttärensä, joka on asunut asianosaisten vuokra-asunnossa syyskuusta 2019 lähtien.

- 36 Aviomies väittää valitusmenettelyssä, että unionin oikeuden mukaisen asuinpaikkaa koskevan liittymän merkitys ja tarkoitus ei voi olla se, että diplomaatteihin, joilla on virkatehtävänsä perusteella 18.4.1961 tehdyn diplomaattisia suhteita koskevan Wienin yleissopimuksen (BGBl. II 1964, s. 957

ja 977) 31 artiklan 1 kohdan mukaan koskemattomuus vastaanottajavaltiossa, aletaan soveltaa aina uuden asuinvaltion (avioero-)lainsäädäntöä, kun heidät siirretään uuteen asemapaikkaan.

- 37 d) Tätä kysymystä ei ole tähän mennessä selvennetty unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Unionin tuomioistuin on tulkinnut Bryssel II a -asetuksen 3 artiklan 1 kohdan a alakohtaa ja toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä elatusvelvoitteita koskevissa asioissa 18.12.2008 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 4/2009/EY (jäljempänä unionin elatusvelvoiteasetus) 3 artiklan a ja b alakohtaa siten, että määritettäessä näissä säännöksissä tarkoitettua asuinpaikkaa kyseessä olevien puolisoitten, jotka on määrätty unionin lähetystyön kolmanteen valtioon ja joilla väitetään olevan diplomaattisen edustajan asema tässä kolmannessa valtiossa, asema unionin sopimussuhteisina toimihenkilöinä ei voi olla ratkaiseva seikka (ks. tuomio 1.8.2022, C-501/20, FamRZ 2022, 1466, 58 kohta ja sitä seuraavat kohdat). Nyt käsiteltävä asia koskee kuitenkin Rooma III -asetusta, johon ei voida automaattisesti soveltaa Bryssel II a -asetusta ja unionin elatusvelvoiteasetusta koskevaa oikeuskäytäntöä. Merkityksellistä avioerolainsäädäntöä määrittäessä asuinvaltion oikeusjärjestyksellä ja todellisilla sosiaalisilla olosuhteilla ei ole yhtä suurta merkitystä kuin arvioitaessa elatusapuvelvoitteen olemassaoloa ja laajuutta. Lisäksi edellä mainittua ratkaisua ei annettu diplomaateista vaan Euroopan unionin sopimussuhteisista toimihenkilöistä, joihin ei sovelleta Brysselin asemapaikkakiertoa ja joiden ei voitu osoittaa haluavan palata kotimaahansa. Valituksessa väitetään myös, että käsiteltävässä asiassa ratkaisevaa ei ole se, voiko diplomaattiasema sinänsä (ja siitä johtuva koskemattomuus) olla esteenä sille, että asuinpaikan määritetään olevan vastaanottajavaltiossa, vaan kyse on pikemminkin siitä, ovatko ulkomailla sijaitsevassa diplomaattisessa edustustossa työskentelevän diplomaatin toiminnan luonne ja erityispiirteet esteenä sille, että asuinpaikan määritetään olevan vastaanottajavaltiossa kyseisestä tehtävästä johtuvien olosuhteiden vuoksi.
- 38 e) Jaosto on epävarma siitä, miten se seikka, että asianosaisten oli toistaiseksi muutettava Moskovaan diplomaattina toimivan aviomiehen tehtävien vuoksi, vaikuttaa asuinpaikan määrittämiseen. Joka tapauksessa arvioinnissa on mahdollisesti otettava huomioon myös se, että asianosaiset eivät päättäneet muuttaa Moskovaan omasta tahdostaan, vaan muutto johtui aviomiehen siirrosta kyseiseen asemapaikkaan. Huomioon on otettava myös se seikka, että aviomiehen toiminnan (joka tapauksessa rajoitetun) keston kannalta ratkaiseva merkitys ei ole aviomiehen tahdolla. Asianosaiset eivät myöskään voineet vapaasti valita asuinpaikkaansa Venäjällä, vaan he säilyttivät Berliinissä sijaitsevan asuntonsa voidakseen palata sinne aviomiehen ulkomailla työskentelyn päätyttyä. Jos nämä olosuhteet on otettava huomioon kokonaisarvioinnissa, kysymykseen siitä, voivatko asianosaiset vakiinnuttaa asuinpaikkansa Venäjälle, olisi vastattava kieltävästi. Unionin tuomioistuimen asiaa koskevan oikeuskäytännön puuttuessa jaostolle on joka tapauksessa epäselvää, miten diplomaattina toimiminen vaikuttaa Rooma III -asetuksen 8 artiklan a ja b alakohdassa tarkoitettua käsitteen ”asuinpaikka” määrittämiseen.

- 39 3. Epäselvää on myös se, millä perustein määritetään puolisoiden Rooma III -asetuksen 8 artiklan a ja b alakohdassa tarkoitettu asuinpaikka. Erityisesti on selvitettävä, onko puolisoiden fyysisen läsnäolon kyseisessä valtiossa täytynyt kestää tietyn ajan, ennen kuin voidaan katsoa, että asuinpaikaksi määritetään kyseinen valtio, ja edellyttääkö asuinpaikan määrittäminen tiettyä integroitumista sosiaaliseen ympäristöön ja perheympäristöön kyseisessä valtiossa. Nämä kysymykset ovat ratkaisun kannalta merkityksellisiä, koska Venäjän aineellista oikeutta sovellettaisiin asianosaisten avioeroon vain, jos (myös) puoliso on vakiinnuttanut asuinpaikkansa Venäjälle eikä asuminen ole päättynyt yli vuosi ennen kuin asia pantiin vireille Amtsgerichtissä 8.7.2021. Vaikka – vastoin toisen asteen tuomioistuimen näkemystä – katsottaisiin, että vaimo oli vakiinnuttanut (uudelleen) asuinpaikkansa Saksaan, koska hän oli ollut fyysisesti läsnä Berliinissä tammikuusta 2020 helmikuuhun 2021, edellä mainitut kysymykset olisivat edelleen merkityksellisiä asian ratkaisemisen kannalta. Tässäkin tapauksessa hänen paluunsa Moskovaan helmikuussa 2021, jolloin hän piti vielä mahdollisena jatkaa avioliittoaan, olisi voinut välittömästi johtaa hänen asuinpaikkansa vakiinnuttamiseen (uudelleen) Venäjälle, jos oleskelun vähimmäiskesto ja integroitumista sosiaaliseen ympäristöön ja perheympäristöön ei pidetä välttämättömänä.
- 40 a) Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan käsitettä ”asuinpaikka” on tulkittava itsenäisesti ottamalla huomioon niiden säännösten, joissa ne mainitaan, sanamuoto ja asiayhteys ja asetuksen tavoitteet (ks. tuomio 6.7.2023, C-462/22, FamRZ 2023, 1479, 26 kohta 26; tuomio 25.11.2021, C-289/20, FamRZ 2022, 215, 39 kohta ja tuomio 28.6.2018, C-512/17, FamRZ 2018, 1426, 40 kohta, jotka kaikki koskevat Bryssel II a -asetusta). Unionin tuomioistuin ei kuitenkaan ole vielä lausunut tämän Rooma III -asetuksessa tarkoitettua käsitteen tulkinnasta.
- 41 b) Saksankielisessä oikeuskirjallisuudessa on erimielisyyttä siitä, miten Rooma III -asetuksen 8 artiklan a ja b alakohdassa tarkoitettu asuinpaikan käsite on ymmärrettävä.
- 42 aa) Rooma III -asetuksen johdanto-osan kymmenennessä perustelukappaleen ensimmäisessä virkkeessä todetaan, että asetuksen aineellisen soveltamisalan ja säännösten olisi oltava johdonmukaisia Bryssel II a -asetuksen kanssa. Tämän perusteella osassa saksalaista oikeuskirjallisuutta päätellään toisen asteen tuomioistuimen tavoin, että Rooma III -asetuksessa tarkoitettu käsite ”asuinpaikka” on ymmärrettävä samalla tavalla kuin kyseinen käsite Bryssel II a -asetuksessa (ks. Althammer/Mayer Art. 5 Rom III-VO, 12 kohta; Althammer/Tolani Art. 8 Rom III-VO, 6 ja 7 kohta; Jauernig/Budzikiewicz BGB 19. Aufl. Art. 5–16 VO (EU) 1259/2010, 9 ja 2 kohta; NK-BGB/Gruber 3. Aufl. Art. 3 Rom III, 15 kohta; Grüneberg/Thorn BGB 83. Aufl. Art. 5 Rom III, 3 kohta; Andrae Internationales Familienrecht 4. Aufl. § 3, 26 kohta ja § 2, 64 kohta; Hausmann Internationales und Europäisches Familienrecht 2. Aufl., A 370 ja A 424 kohta; Winter Internationales Familienrecht bei Fällern mit Auslandsbezug, 181 kohta; Gruber IPRax 2012, 381, 385).

- 43 Toisen asteen tuomioistuin tukeutui Rooma II a -asetuksen 3 artiklan 1 kohdan a alakohtaa koskevaan unionin tuomioistuimen oikeuskäytäntöön (ks. tuomio 1.8.2022, C-501/20 – FamRZ 2022, 1466, 44 kohta ja tuomio 25.11.2021, C-289/20, FamRZ 2022, 215, 57 ja 58 kohta) tulkitessaan Rooma III -asetuksen 8 artiklan a ja b alakohdassa tarkoitettua käsitettä ”asuinpaikka” siten, että käsitteellä on periaatteessa kaksi tunnusmerkkiä eli yhtäältä se, että asianomainen haluaa keskittää tavanomaisen elinpiirinsä tietylle paikkakunnalle (animus manendi), ja toisaalta se, että hän oleskelee riittävän pysyvästi kyseisen jäsenvaltion alueella. Asuinpaikan siirtämiseen liittyy erityisesti asianomaisen tahto siirtää kyseiseen valtioon paikka, johon hän keskittää pysyvän tai tavanomaisen elinpiirinsä tarkoituksenaan sen vakiinnuttaminen. Vähimmäiskestosta ei ole säädetty, ja oleskelun kesto voi siis olla vain indisio arvioitaessa asuinpaikan pysyvyyttä (ks. tuomio 22.12.2010, C-497/10 PPU, FamRZ 2011, 617, 51 kohta). Sen sijaan integroitumista sosiaaliseen ympäristöön koskeva kolmas tunnusmerkki jää taka-alalle.
- 44 bb) Saksankielisessä oikeuskirjallisuudessa on toisaalta katsottu, että asuinpaikan käsitteen tulkinta Bryssel II a -asetuksen mukaisen kansainvälisen toimivallan määrittämiseksi ja Rooma III -asetuksen mukaisen avioeroon sovellettavan lain valintaa koskevan säännön osoittamiseksi ei ole täysin yhteneväinen, koska näiden kahden liittymän suhde on erilainen. Rooma III -asetusta sovellettaessa asuinpaikkaa voidaan rajatapauksissa hyvinkin arvioida eri tavalla kuin Bryssel II a -asetusta sovellettaessa (jurisPK-BGB/Johanson 10. Aufl. Art. 8 Rom III-VO, 5 kohta ja Art. 5 Rom III-VO, 13 kohta; NK-BGB/Lugani 3. Aufl. Art. 8 Rom III, 10 kohta ja Art. 5 Rom III, 47 kohta ja sitä seuraavat kohdat; Rauscher/Helms EuZPR/EuIPR 4. Aufl. Art. 8 Rom III-VO, 19 ja 26 kohta; Helms FamRZ 2011, 1765, 1769 ja 1770 kohta). Rooma III -asetuksessa edellytetään erityisesti tiiviimpää suhdetta asuinvaltioon kuin Bryssel II a -asetuksessa, jossa pyritään aina siihen, että hakijalla on mahdollisuus valita vaihtoehtoisten oikeuspaikkojen välillä (jurisPK-BGB/Johanson 10. Aufl. Art. 5 Rom III-VO, 13 kohta). Näin ollen myös pitkähkön ajan kuluttua sen määrittäminen, onko Rooma III -asetuksen 8 artiklan a ja b alakohdassa tarkoitettu puolisoiden asuinpaikka jo toisessa valtiossa, on mahdollista tehdä vasta sen jälkeen, kun kaikkia yksittäistapauksen olosuhteita on arvioitu huolellisesti (Rauscher/Helms EuZPR/EuIPR 4. Aufl. Art. 8 Rom III-VO, 19 kohta; Helms FamRZ 2011, 1765, 1770; ks. myös Henrich Internationales Scheidungsrecht 5. Aufl., 86 ja 87 kohta).
- 45 cc) Rooma III -asetuksen johdanto-osan 14 perustelukappaleen mukaan on niin, että jos lainvalintaa ei ole tehty, avioeroon sovelletaan sitä lakia, johon puolisoilla on läheinen liittymä, ja kyseistä lakia olisi sovellettava myös siinä tapauksessa, ettei se ole minkään osallistuvan jäsenvaltion laki. Johdanto-osan 21 perustelukappaleesta voidaan myös päätellä, että oikeusvarmuuden ja ennakoitavuuden takaamiseksi Rooma III -asetuksella olisi otettava käyttöön yhdenmukaistetut lainvalintasäännöt puolisoiden ja sovellettavan lain väliseen läheiseen yhteyteen perustuvien liittymäperusteiden pohjalta. Tällaiset

liittymäperusteet olisi valittava siten, että avioeromenettelyissä sovelletaan lakia, johon puolisoilla on läheinen liittymä

- 46 Johdanto-osan 14 ja 21 perustelukappaleessa oleva viittaus avioerolakiin, johon puolisoilla on läheinen liittymä, voisi tukea sitä näkemystä, että Rooma III -asetuksen 8 artiklan a ja b alakohdan käsitettä ”asuinpaikka” tulkitaan eri tavalla kuin Bryssel II a -asetuksessa. Tämä johtuu siitä, että puolisoilla ei yleensä ole läheistä liittymää toisen valtion oikeusjärjestelmään heti kyseiseen valtioon muutettuaan, vaikka heidän oleskelunsa olisikin tarkoitus jatkua toistaiseksi. Asia voi olla toisin, jos kyseessä on heidän kotivaltionsa. Jos puoliset kuitenkin muuttavat heille aiemmin vieraaseen valtioon – varsinkin jos puolisoilla on edelleen läheiset siteet kotimaahansa – kyse voi aluksi olla pelkästään asumisesta, ja he voivat vakiinnuttaa asuinpaikkansa vasta tietyn ajan kuluttua.
- 47 Sen kannalta, onko puolisoilla jo läheinen liittymä kyseisen valtion lainsäädäntöön, voi olla merkitystä myös sillä, ovatko he jo integroituneet tietyssä määrin sosiaaliseen ympäristöön ja perheympäristöön kyseisessä valtiossa. Unionin tuomioistuin on joka tapauksessa katsonut Bryssel II a -asetuksessa tarkoitetun asuinpaikan osalta, että asuinpaikan on ilmennettävä henkilön tiettyä integroitumista sosiaaliseen ympäristöön ja perheympäristöön (tuomio 9.10.2014, C-376/14 PPU, FamRZ 2015, 107, 51 kohta; tuomio 22.12.2010, C-497/10 PPU, FamRZ 2011, 617, 47 kohta ja tuomio 2.4.2009, C-523/07, FamRZ 2009, 843, 38 ja 44 kohta). Tätä kriteeriä voitaisiin käyttää myös Rooma III -asetuksessa tarkoitetun asuinpaikan käsitteen määrittämisessä (näin myös NK-BGB/Lugani 3. Aufl. Art. 5 Rom III, 54 kohta; Rauscher/Helms EuZPR/EulPR 4. Aufl. Art. 8 Rom III-VO, 20 kohta), jolloin Rooma III -asetuksen johdanto-osan 14 ja 21 perustelukappaleessa ilmaistujen tavoitteiden perusteella Rooma III -asetusta sovellettaessa asuinpaikaksi vahvistaminen edellyttää huomattavasti suurempaa integroitumista sosiaaliseen ympäristöön ja perheympäristöön kuin Bryssel II a -asetusta sovellettaessa.

III

- 48 [Huomautuksia ennakkoratkaisupyynnön esittämistä koskevasta velvollisuudesta]
[–]

[–]

Alemmat oikeusasteet:

Amtsgericht Tempelhof-Kreuzberg (Tempelhof-Kreuzbergin alioikeus), ratkaisu 26.1.2022 – 152 F 8176/21 –

Kammergericht Berlin (Berliinin osavaltion ylioikeus), ratkaisu 27.2.2023 – 3 UF 33/22 –

[–]